

ÖREBRO TINGSRÄTT

DOM

2007-04-30

Meddelad i

Örebro

Sid 1 (18)

Mål nr

T 4677-05

T 4678-05

T 865-06

PARTER

KÄRANDE

1. Helen Karlsson,

2. Elin Spets Ramberg,

3. Caroline Nilsson,

Ombud för 1 - 3:

1. Jur kand Clarence Crafoord

2. Jur kand Gunnar Strömmer

Centrum för rättvisa

Box 2215, 103 15 Stockholm

SVARANDE

Staten genom Örebro universitet

701 82 Örebro

Ombud:

MAQS Law Firm Advokatbyrå AB

Box 7009

103 86 Stockholm

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 383	Drottninggatan 5	019-16 63 00	019-16 63 35	måndag – fredag
701 47 Örebro	Dok.Id 97357	E-post: orebro.tingsratt@dom.se		09:00-12:00
		www.orebrotingsratt.domstol.se		13:00-15:00

DOMSLUT

1. Staten förpliktas att till Helen Karlsson utge sjuttiofemtusen (75 000) kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 9 december 2005 till dess betalning sker.
 2. Staten förpliktas att till Elin Spets Ramberg utge sjuttiofemtusen (75 000) kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 9 december 2005 till dess betalning sker.
 3. Staten förpliktas att till Caroline Nilsson utge sjuttiofemtusen (75 000) kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 12 april 2006 till dess betalning sker.
 4. Staten skall ersätta Helen Karlsson för hennes rättegångskostnader med tjugoåtta-tatusensexton (28 016) kronor 50 öre, varav 21 120 kronor avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 30 april 2007 till dess betalning sker.
 5. Staten skall ersätta Elin Spets Ramberg för hennes rättegångskostnader med tjugoåt-tatusensexton (28 016) kronor 50 öre, varav 21 120 kronor avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 30 april 2007 till dess betalning sker.
 6. Staten skall ersätta Caroline Nilsson för hennes rättegångskostnader med tjugoåt-tatusensexton (28 016) kronor 50 öre, varav 21 120 kronor avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 30 april 2007 till dess betalning sker.
-

BAKGRUND

Regeringen beslutade år 1999 att tillsätta en utredning med uppdrag att lämna förslag till åtgärder inom högskolan för att öka mångfalden med avseende på social och etnisk bakgrund bland studenter och lärare. Avsikten var att högskolan bättre skulle kunna spegla mångfalden i samhället. Utredningen resulterade i betänkandet Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan (SOU 2000:47). Bland förslagen fanns ett om flexibla urvalsregler kombinerade med aktiva rekryteringsinsatser för ökad social och etnisk mångfald.

I propositionen Den öppna högskolan (2001/02:15) konstaterades följande (sid. 20). Betydligt fler kvinnor än män studerar på högskolan. Omkring 60 procent av studenterna är kvinnor i dag. Situationen på olika högskoleutbildningar skiftar dock kraftigt. Få utbildningar har en jämn könsfördelning medan ett stort antal utbildningar har en ojämn, eller t.o.m. mycket ojämn, könsfördelning. Många utbildningar inriktade mot vård och skola har få manliga studenter. Männerna dominerar däremot på utbildningar inom teknikområdet. Den ojämna könsfördelningen är ett problem såväl inom utbildningen som i arbetslivet. I nämnda proposition föreslogs därför (sid. 65) att ett alternativt urval skulle införas och som skäl för regeringens förslag och bedömning i denna del anfördes följande. För att göra det möjligt för universitet och högskolor att bredda rekryteringen och öppna högskolan för bl.a. sökande med reell kompetens eller otraditionell studiebakgrund eller för sökande som är formellt behöriga, men som inte kan konkurrera om platser på resultat av betyg eller högskoleprov, avser regeringen att komplettera bestämmelserna om urval för utbildningar som vänder sig till nybörjare. En bestämmelse om alternativt urval för tio procent av nybörjarplatserna bör införas. Den nya bestämmelsen skall göra det möjligt för högskolorna att för högst tio procent av nybörjarplatserna tillämpa andra urvalsgrunder än de nu gängse. Varje högskola skall i antagningsordningen ange vilka urvalsgrunder som skall användas. Genom att de studenter som antas är behöriga kommer kraven inte att sänkas. – En högskola bör, inom ramen för det alternativa urvalet, t. ex. ha möjlighet att till en viss utbildning anta sökanden som har vissa angivna förkunskapskrav. Om det finns ett uttalat behov av

personal av ett visst kön eller med ett annat modersmål än svenska eller om det finns regionala behov av att utbilda en viss typ av arbetskraft bör högskolan också kunna tillämpa bestämmelsen.

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan (likabehandlingslagen) trädde i kraft den 1 mars 2002. Ändamålet med lagen är att på högskoleområdet främja lika rättigheter för studenter och sökande och att motverka diskriminering på grund av bl.a. könstillhörighet.

I regleringsbrevet för år 2002 uppdrog regeringen åt universitet och högskolor att senast den 31 december 2002 upprätta handlingsplaner för att aktivt främja och bredda rekryteringen till högskolan.

Den 1 juli 2002 infördes i 1 kap 5 § tredje stycket högskolelagen (1992:1434) en regel som säger att högskolorna aktivt skall främja och bredda rekryteringen till högskolan. Detta angavs också som ett särskilt mål i regleringsbrevet för år 2003.

Regler om alternativa urvalsgrunder infördes den 1 januari 2003, se 7 kap. 10 och 16 c § högskoleförordningen (1993:100). Av 10 § andra stycket högskoleförordningen, i dess lydelse vid tiden för antagning till grundläggande högskoleutbildning höstterminen 2005, fick vid i övrigt likvärdiga meriter urval göras med hänsyn till kön i syfte att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet. I fråga om utbildningar som vänder sig till nybörjare i högskolan fick en högskola i den omfattning som framgår av 16 c § bestämma urvalsgrunder som innefattar "vissa förkunskaper eller andra sakliga omständigheter". Enligt 16 c § får en högskola bestämma om urvalsgrunder för nybörjare i högskolan enligt 10 § fjärde stycket beträffande högst tio procent av platserna.

Universitetsstyrelsen vid Örebro universitet fastställde i antagningsordningen för grundutbildningen 2004/2005 regler om alternativt urval. I avsnitt 3.9 i antagningsordningen föreskrevs bl.a. följande. Enligt 7 kap. 16 c § högskoleförordningen får en

högskola bestämma om urvalsgrunder för nybörjare i högskolan enligt 10 § fjärde stycket beträffande högst tio procent av platserna. Dessa tio procent skall fördelas på det totala antalet nybörjarplatser på universitetets program (...) Vid antagning till utbildningsprogram som har ett högt sökandetryck (det vill säga fler än två förstahands-sökande per plats) och snedfördelning av studenter skall alternativt urval användas senast vid antagningen till höstterminen 2005. (...) Alternativt urval kan användas till utbildningsprogram som vänder sig till nybörjare i syfte att bland annat öka den kulturella, språkliga och/eller sociala mångfalden, öka jämställdheten samt att ge ytterligare en väg in till högskolestudier. (...) Vid urvalet kan någon eller några av de urvalsgrunder som anges i 7 kap. 10 högskoleförordningen användas (...).

Örebro universitets rektor beslutade den 27 oktober 2004 att fastställa alternativt urval för 13 utbildningsprogram – däribland för det i målet ifrågavarande hälsoutvecklarprogrammet, 120 poäng – från och med antagningen inför höstterminen 2005. Det alternativa urvalet avsåg att motverka en snedfördelning gällande kön inom aktuella utbildningar. Vid urval till hälsoutvecklarprogrammet skulle användas urvalsgrunderna betyg ("BG" och "BF") till 50 procent av platserna, resultat från högskoleprovet i kombination med arbetslivserfarenhet ("HP" och "HA") till 35 procent av platserna och alternativt urval till 15 procent av platserna. Det alternativa urvalet skulle göras med hänsyn till kön i syfte att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet. Med underrepresenterat kön avsågs i detta fall män och vid urval inom gruppen skulle användas urvalsgrunderna betyg till 50 procent av platserna och resultat från högskoleprovet till 50 procent av platserna.

Vid antagningen till hälsoutvecklarprogrammet inför höstterminen 2005 gick samtliga behöriga sökande till hälsoutvecklarprogrammet till urval. Det fanns 25 platser till programmet. Fyra av platserna tillföll det alternativa urvalet, vilket i sin tur innebar en fördelning av två platser i BG och BF och två platser i HP. Vid det första urvalet kom 21 sökande att antas till de 25 platserna. Det antagningsförfarandet ombesörjdes huvudsakligen på Örebro universitets uppdrag av Verket för högskoleservice (VHS). VHS använde vid den aktuella antagningsomgången ett datorbaserat antagningssystem

som inte kunde utföra det alternativa urval som gällde för hälsoutvecklarprogrammet. Detta innebar att vid urval 1 antogs 21 behöriga sökande. Det alternativa urvalet gjordes därefter manuellt av Örebro universitet. Från de då befintliga reserverna antogs fyra män med bäst meriter ur urvalsgrupperna BG och HP.

I målet är det ostridigt att Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson alla hade erbjudits plats på hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet höstterminen 2005, om de fyra männen inte hade antagits genom det alternativa urvalet.

YRKANDEN

Helen Karlsson har yrkat att tingsrätten skall förplikta staten att till henne utge 75 000 kronor jämte ränta enligt 4 och 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för delgivning av stämningsansökan (den 9 december 2005) till dess betalning sker.

Elin Spets Ramberg har yrkat att tingsrätten skall förplikta staten att till henne utge 75 000 kronor jämte ränta enligt 4 och 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för delgivning av stämningsansökan (den 9 december 2005) till dess betalning sker.

Caroline Nilsson har yrkat att tingsrätten skall förplikta staten att till henne utge 75 000 kronor jämte ränta enligt 4 och 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för delgivning av stämningsansökan (den 12 april 2006) till dess betalning sker.

Staten har bestritt yrkandena. Yrkade belopp och ränta har vitsordats såsom i och för sig skäliga.

Parterna har yrkat ersättning av varandra för rättegångskostnader.

GRUNDEN FÖR TALAN RESP. BESTRIDANDET

Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson har som grund för sina resp.

skadeståndsyrkanden anfört följande.

Örebro universitet har vid antagning till hälsoutvecklarprogrammet inför höstterminen 2005 behandlat envar av Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson sämre än andra sökande, män. Detta har samband endast med deras könstillhörighet. Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson har alla tre blivit utsatta för otillåten diskriminering enligt 7 § likabehandlingslagen. De har därmed utsatts för kränkning som berättigar till skadestånd enligt 13 § och 17 § likabehandlingslagen. Skadeståndens storlek skall för respektive kränkning bestämmas till yrkade belopp.

Staten har som grund för sitt bestridande anfört följande.

Det vitsordas att särbehandling har skett och utifrån kön, men hävdas att detta har varit berättigat för att få till stånd en jämnare könsfördelning på ifrågavarande utbildning. Örebro universitet har försökt att genom tillämpning av ifrågavarande alternativa urval utjämna den sneda könsfördelningen på hälsoutvecklarprogrammet. Detta har varit tillåtet enligt 7 § likabehandlingslagen som uttryckligen tillåter en särbehandling, eftersom intresset att råda bot på den sneda könsrekryteringen är ett särskilt viktigt intresse.

UTVECKLING AV TALAN

Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson har till utveckling av sin respektive talan anfört i huvudsak följande. Det har gått ett och ett halvt år sedan antagningen till hälsoutvecklarprogrammet inför höstterminen 2005. De blev alla diskriminerade på grund av sin könstillhörighet. Hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet består av 60 högskolepoäng folkhälsovetenskap, 40 högskolepoäng hälsofrämjande arbete och därtill kurser i ekonomi, juridik, ergonomi och verksamhetsförlagd utbildning om totalt 20 högskolepoäng. Hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet är det enda i sitt slag i Sverige. Det finns ingen motsvarande utbildning i Sverige. Enligt Högskoleverkets uppgifter om högskolor så börjar fler kvinnor än män studera; exempelvis började läsåret 2004/05 57 procent kvinnor och 43 procent män. Kvinnor

dominerar på vårdutbildningar. Under åren 1999 – 2006 var 74 – 92 procent kvinnor och 8 – 25 procent män. Till hälsoutvecklarprogrammet antogs 27 studenter på 25 platser. Genom den ordinarie antagningen kom 4 män in utan kvotering, d v s på egna meriter. Män utgjorde således 16 procent. Eftersom utbildningsområdet domineras av kvinnor är en snedrekrytering tydlig. Denna obalans mellan könen medför en skyldighet för Örebro universitet att vidta aktiva åtgärder för att bredda rekryteringen, men det innebär inte att det är tillåtet att vidta aktiv diskriminering av kvinnor. Att vid lika meriter ge försteg till underrepresenterat kön är tillåtet. Att vid olika meriter ge företräde, diskriminering, är inte tillåtet. Genom förarbeten (proposition) och lag infördes den öppna högskolan. Högskolorna skulle få införa lokala antagningar för att bredda rekryteringen. Styrelsen för en högskola fick rätt att införa ett alternativt urval, för högst tio procent av platserna. Mot den bakgrunden beslutade styrelsen för Högskolan i Örebro att införa alternativa urvalsprocesser. Örebro universitets rektor utfärdade den 5 maj 2004 en anmodan till samtliga institutioner att för de utbildningsprogram, som vände sig till nybörjare och för vilka en snedfördelning kunde identifieras, att utarbeta ett förslag till alternativt urval. Ansökan om att få använda alternativt urval skulle innehålla en motivering utifrån ett reellt behov, en redovisning av fördelningen av antalet platser mellan urval på grundval av betyg, högskoleprov och alternativt urval, en definiering av målgrupp och önskad urvalsgrund, en analys som visar på konsekvenserna av det alternativa urvalet för undervisningssituationen och aktuell utbildningsplan för respektive program där alternativt urval hade inarbetats. Företrädare för hälsoutvecklarprogrammet inkom med förslag till alternativt urval till programmet. I förslaget angavs att hälsoutvecklarprogrammet omfattade 25 utbildningsplatser och att 5 procent av programmets utbildningsplatser skulle tilldelas det alternativa urvalet, nämligen till sökande från underrepresenterat kön med angivna 5 procent utgörande 5 platser. Vad som angavs i ansökan om 5 procent är dock felaktigt eftersom 5 av 25 är 20 procent. Örebro universitets rektor beslutade den 27 oktober 2004 om alternativt urval till program som vänder sig till nybörjare, beslut nr 297/2004. Beträffande hälsoutvecklarprogrammet om 120 poäng bestämdes att vid urval till programmet skulle användas urvalsgrunderna betyg till 50 procent av platserna, resultat från högskoleprov i kombination med arbetslivserfarenhet till 35 procent av platserna och alternativt urval till 15

procent av platserna. Det alternativa urvalet skulle göras med hänsyn till kön i syfte att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet. Med underrepresenterat kön avsågs i detta fall män och vid urval inom gruppen skulle användas urvalsgruppen betyg till 50 procent av platserna och resultatet från högskoleprov till 50 procent av platserna. 4 av de 25 platserna reserverades alltså för inkvotering av 4 män. 4 av 25 är lika med 16 procent. De fyra platserna innebar inte att högskolan genom val vid lika meriter gav företräde för manliga sökande. Det innebar inte heller att det skett ett urval utifrån de individuella meriterna. Örebro universitetet hade i stället som första urvalsgrund använt kön. Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson är inte män. De har i likhet med andra kvinnliga sökande varit förhindrade att ansöka om de ifrågavarande fyra platserna. Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson hade alla bättre meriter än de fyra antagna männen i det alternativa urvalet.

Staten har till utveckling av sin talan i huvudsak anfört följande. Det kan konstateras att det har förekommit ett antal politiska beslut och krav på högskolorna för att komma tillrätta med den sneda könsfördelningen vid rekryteringen av studenter till högskolan. Det har formulerats och ändrats lagstiftning, för att kunna vidta åtgärder. Det har skapats alternativa urvalsgrupper för att komma tillrätta med snedfördelningen. Vid den ifrågavarande antagningen gällde lagstiftning som hade beslutats utifrån dåvarande förarbeten. Det som skall prövas i målet är vad som gällde år 2005. Det fanns då en bestämmelse i 7 § likabehandlingslagen som tillät särbehandling om det fanns ett skäl som vägde tyngre än diskrimineringsförbudet i lagen. Det hade införts en bestämmelse i 7 kap 16 c § högskoleförordningen (1993:100) om att en högskola fick bestämma om urvalsgrunder för nybörjare i högskolan enligt 7 kap 10 § fjärde stycket beträffande tio procent av utbildningsplatserna. Det fanns en bestämmelse, redan tidigare, i nyssnämnda bestämmelses tredje stycket att vid i övrigt likvärdiga meriter urval fick göras med hänsyn till kön i syfte att förbättra rekryteringen av det underrepresenterade könet. För att ge högskolorna ytterligare möjligheter att skapa urvalsgrupper infördes bestämmelsen i fjärde stycket. Dessa nämnda bestämmelser innebar att högskolorna skulle vidta aktiva åtgärder. Det gjorde man. Den centrala antagningen genom VHS kunde inte inrymma detta eller andra alternativa urval, utan det måste ske manuellt.

Förtur ges genom tillhörighet till en särskild urvalsgrupp. All antagning sker utifrån olika urvalsgrupper. Att urval sker utifrån förtur på grund av sökandens tillhörighet till en underrepresenterad grupp innebär inte att det är fråga om något slags kvotering. Exempelvis har antagning skett genom urvalsgrupperna betyg och högskoleprov. Det vitsordas inte att antagning utifrån alternativ urvalsgrupp innebär kvotering. Det fanns liknande utbildningar på annat håll.

DOMSKÄL

Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson har på egen begäran hörts under sanningsförsäkran. De har berättat bland annat följande.

Elin Spets Ramberg: Hon gick omvårdnadsprogrammet på gymnasiet, Vadsboskolan i Mariestad. I betygspoäng erhöll hon 17,59 och på högskoleprovet 1,30 poäng. Hon sökte in på hälsoutvecklarprogrammet i Örebro till hösten 2005. När hon gick på gymnasiet funderade hon på vad hon skulle söka till och bestämde sig redan då för att söka sjukvårdsutbildning med inriktning hälsa. Eftersom hon kommer från Mariestad bestämde hon sig för att söka till Örebro eller Karlstad som ligger rätt nära Mariestad. Hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet fann hon vara det som passade henne bäst. Hon sökte hälsoutvecklarprogrammet i Örebro i första hand och sjuksköterskeprogrammet i Karlstad i andra hand, men kom inte in på hälsoutvecklarprogrammet. Under ansökningsförfarandet ringde hon och hörde att hon låg på första reservplats. När hon dock inte kom in, fick hon snabbt ändra sin planering och åka till Karlstad för att där läsa till sjuksköterska. Det innebär att hon måste gå fortsättningsutbildning med specialinriktning mot hälsa i Göteborg och att hennes utbildning tar två år längre än om hon hade kommit in på hälsoutvecklarprogrammet. Först trodde hon att hon inte hade kommit in på grund av att betygen inte räckte till, men blev förvånad och arg när hon förstod att killar med sämre betyg hade kommit in. Hon hade läst upp sina betyg.

Helen Karlsson: Hon gick på Thomasgymnasiet i Strängnäs, samhällsvetenskapliga programmet med inriktning ekonomi. I betygspoäng erhöll hon 16,4. Hon kompletterade sedan betygen genom studier på KomVux och höjde betygspoängen till 17,60. Eftersom Örebro ligger nära Strängnäs sökte hon hälsoutvecklarprogrammet i Örebro och då programmet föll henne i smaken. Örebro universitet hade också blivit ett universitet på frammarsch. Hon har alltid varit intresserad av hälsa. När hon inte kom in fick hon smärre panik och åkte till USA och läste ett år på ett dietistprogram. Hon fann att hon ville läsa i Sverige och flyttade därför tillbaka till Sverige. Detta dessutom då det var oklart om dietistutbildningen i USA skulle komma att godkännas i Sverige. Hon läser idag vid Uppsala universitet på en fyraårig utbildning till kostekonom. När hon fick höra att hon inte kom in på hälsoutvecklarprogrammet i Örebro på grund av att hon är kvinna och inte på grund av att hon hade sämre betygsmeriter än några killar som kom in blev hon besviken. Det hade varit okey för henne om de haft lika meriter.

Caroline Nilsson: Hon gick på Västerviks gymnasium, naturvetenskapliga programmet. I betygspoäng hade hon 18,10. Hon sökte till hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet. Detta då hon visste att det var detta område som hon ville arbeta inom. Örebro universitet är en idrottshögskola. Hon sökte även till SPA-programmet som hon nu studerar på. Konsekvensen av att hon inte kom in på hälsoutvecklarprogrammet var att hon tackade ja till SPA-programmet. Det programmet är mindre teoretiskt och är bara på två år. Programmet ges i Grythyttan. När hon fick reda på att den utbildningen inte var förlagd till Örebro utan till Grythyttan, trots att den ges vid Örebro universitet, blev hon besviken. Hon blev förvånad när hon fick veta att hon inte kom in trots sina betyg som hon kämpat för, eftersom dessa inte hade betydelse utan könet.

Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson har åberopat skriftlig bevisning avseende betyg och antagning, som sammanställts i en jämförelsetabell, bilaga 1. Staten har vitsordat att uppgifterna stämmer enligt den nämnda sammanställningen.

Tingsrättens bedömning

Fråga är om Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson till följd av Örebro universitets beslut att tillsätta 4 av 25 eller 16 procent av platserna till hälsoutvecklarprogrammet genom alternativt urval utifrån kriteriet underrepresenterat kön utsatts för en otillåten direkt diskriminering enligt 7 § lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan.

Det är ostridigt att Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson alla hade erbjudits plats på hälsoutvecklarprogrammet vid Örebro universitet höstterminen 2005 i stället för fyra män som antogs genom det alternativa urvalet, om det inte hade tillämpats ett alternativt urval vid antagningen, och att särbehandling skett utifrån kön.

Rätten till likställdhet inför lagen och skydd mot diskriminering är grundläggande mänskliga rättigheter som erkänns genom bl.a. Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Europakonventionen, EG-fördraget och vår egen regeringsform. Skyddet mot diskriminering har preciserats på skilda områden genom särskild lagstiftning. I lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan (likabehandlingslagen) befästs grundsatsens giltighet för högskoleområdet.

I 7 § första stycket likabehandlingslagen stadgas följande. En högskola får inte missgynna en student eller en sökande genom att behandla honom eller henne sämre än högskolan behandlar, har behandlat eller skulle ha behandlat någon annan i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Förbudet gäller enligt andra stycket inte, om behandlingen är berättigad av hänsyn till ett särskilt intresse som uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra diskriminering i högskolan.

Vad beträffar det angivna undantaget i 7 § 2 st för ett särskilt intresse anförde föredragande statsrådet följande i förarbetena till ifrågavarande lag (prop. 2001/02:27 s. 41 f).

De arbetsrättsliga lagarna med förbud mot diskriminering innehåller undantag från

förbuden mot direkt diskriminering för ideellt eller annat särskilt intresse som uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra etnisk diskriminering, diskriminering på grund av sexuell läggning eller diskriminering av personer med funktionshinder eller som uppenbarligen inte bör vika för intresset av jämställdhet i arbetslivet. Enligt regeringens mening skall den föreslagna lagen om likabehandling av studenter i högskolan också innehålla bestämmelser om undantag från förbuden mot direkt diskriminering. Ett undantag skall utformas så att intresset av att särbehandla någon uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra diskriminering på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller funktionshinder. Detta betyder att undantag från förbudet mot direkt diskriminering är möjligt när det föreligger ett berättigat intresse att t.ex. välja en särskild sökande. – Regeringen vill dock slå fast att ett undantag inte får utformas så att en student eller en sökande kan missgynnas utan godtagbara skäl. Fördomar, okunnighet eller motvilja kan inte under några förhållanden godtas som lagliga skäl för diskriminering. Politisk idéologi eller trosuppfattning får inte legitimera exempelvis diskriminering på grund av att någon är homosexuell eller bisexuell. – Avsikten med ett undantag för särskilt intresse som uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra diskriminering är att inte hindra en högskola från att ta hänsyn till väsentliga samhällseliga och sociala intressen, såsom främjande av jämställdhet mellan kvinnor och män och främjande av lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet. Att vid lika meriter välja t.ex. en manlig sökande före en kvinnlig sökande till lärarutbildningen för att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet är ett exempel på när det kan föreligga ett berättigat intresse av att särbehandla någon. Detta föreskrivs också - under vissa förutsättningar - uttryckligen i 7 kap. 10 § andra stycket högskoleförordningen. (Se också EG-domstolens uttalanden om möjligheten att vid anställning ge det underrepresenterade könet företräde vid inte bara jämförliga utan också i det närmaste jämbördiga meriter; mål C-407/98, REG-2000, s. I-5539.) Vidare bör hänsyn kunna tas till regional- och socialpolitiska intressen vid rekrytering, t.ex. att motverka social snedrekrytering. – Enligt jämställdhetslagen gäller inte heller förbudet mot direkt diskriminering om behandlingen är ett led i strävanden att främja jämställdhet i arbetslivet, dvs. positiv särbehandling (15 § andra stycket). Detta saknar motsvarighet i 1999 års diskrimineringslagar. Någon motsvarande regel om positiv särbehandling av ifrågasatt slag föreslås inte heller i lagen om likabehandling av studenter i högskolan. Ett undantag som tar sikte på en behandling som är en del i ett planmässigt främjande av likabehandling är enligt regeringens mening inte nödvändigt mot bakgrund av de krav på aktiva åtgärder som ställs upp i lagen. Såsom redan nämnts är det dock enligt det föreslagna undantaget möjligt att ta särskild hänsyn till väsentliga samhällseliga och sociala intressen, såsom bl.a. jämställdhet mellan kvinnor och män.

Det i målet ifrågasatta förfarandet hänför sig till antagningen av nybörjare på hälsoutvecklingsprogrammet höstterminen 2005. Vid denna antagning reserverade universitetet 4 av 25 platser (dvs. sexton procent av platserna) för sökande från det underrepresenterade könet, varmed avsågs män. Universitetet använde sig härvid av möjligheten att tillämpa

urvalsgrunden "alternativt urval" som vid denna tidpunkt hade införts i 7 kap. 10 § fjärde stycket och 16 c § högskoleförordningen (1993:100, efter ändring 2002:761), där det angavs att högskolan beträffande högst tio procent av platserna fick bestämma urvalsgrunder som innefattar vissa förkunskaper eller andra sakliga omständigheter. Universitetets syfte var att förbättra rekryteringen av sökande från det underrepresenterade könet. Det framgår av utredningen att samtliga sökande män som antogs enligt den angivna urvalsgrunden hade sämre meriter än Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson. Sökande män som hade tillräckliga meriter för att antas enligt de vanliga reglerna kom in redan i det ordinära urvalet och räknades inte in i det alternativa urvalet.

Örebro universitets förfarande kan karakteriseras som en kvalificerad form av positiv särbehandling (könskvotering), där företräde utan åtskillnad och ovillkorligt har getts åt sökande i en som eftersatt betraktad grupp vilka haft sämre meriter än sökande som inte har blivit antagna; däribland Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson.

Frågan är således om ett sådant förfarande, såsom staten gjort gällande, faller inom tillämpningsområdet för undantaget i 7 § andra stycket likabehandlingslagen. En allmän utgångspunkt vid denna bedömning är såsom Högsta Domstolen har slagit fast i ett refererat avgörande, se NJA 2006 s. 683, att ett ingripande undantag från en viktig huvudprincip bör komma till tydligt uttryck i lagen och tillämpas restriktivt. Mot den bakgrunden kan den aktuella bestämmelsen ges en sådan tolkning som staten hävdar endast om det föranleds av sambandet med den övriga diskrimineringslagstiftningen eller vinner klart stöd av lagmotiven.

Det framgår enligt Högsta Domstolens nämnda avgörande att det motsvarande undantag som i övriga diskrimineringslagar gjorts för en behandling som är berättigad av hänsyn till ett särskilt intresse som uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra den förbjudna diskrimineringen, inte varit avsett att tillåta stark positiv särbehandling utan haft en mer inskränkt innebörd. Detta förhållande talar för att en tolkning utifrån likabehandlingslagens lydelse inte kan anses ge stöd för att stark positiv särbehandling, dvs. vid olika meriter, skulle vara tillåten.

I förarbetena till likabehandlingslagen uttrycks också klart att lagen inte är avsedd att ge möjlighet till (stark) positiv särbehandling. Under rubriken "undantag för särskilt intresse" hänvisas – se ovan - till det undantag från förbudet mot direkt diskriminering som görs i jämställdhetslagen för de fall där "behandlingen är ett led i strävanden att främja jämställdhet i arbetslivet, dvs. positiv särbehandling". Det framhålls därefter att någon motsvarande regel om positiv särbehandling av ifrågavarande slag inte föreslås i likabehandlingslagen. Ett undantag som tar sikte på en behandling som är en del i ett planmässigt främjande av likabehandling är, sägs det, inte nödvändigt mot bakgrund av de krav på aktiva åtgärder som ställs upp i lagen. På samma ställe i förarbetena anförs - med en formulering som nära ansluter till motsvarande uttalande i förarbetena till 1999 års lagstiftning - att avsikten med det föreslagna undantaget är att inte hindra en högskola från att ta hänsyn till väsentliga samhällliga och sociala intressen, såsom främjande av jämställdhet mellan kvinnor och män och främjande av lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet. Som exempel på ett fall där det kan föreligga ett berättigat intresse av att särbehandla någon nämns att en högskola vid lika meriter väljer t.ex. en manlig sökande före en kvinnlig sökande till lärarutbildningen för att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet. Det anges också att stöd för ett sådant förfarande finns i 7 kap. 10 § tredje stycket högskoleförordningen. I 7 kap. 10 § högskoleförordningen, som handlar om urval vid antagning till grundläggande högskoleutbildning, föreskrivs i tredje stycket att, vid i övrigt likvärdiga meriter, urval också får göras med hänsyn till kön i syfte att förbättra rekryteringen av studenter från det underrepresenterade könet. Här tillåts alltså särbehandling vid likvärdiga meriter.

Staten har vidare åberopat 7 kap. 10 § fjärde stycket och 16 c § högskoleförordningen till stöd för sin tolkning att 7 § andra stycket likabehandlingslagen tillåter alternativt urval av det slag som är i fråga i målet även om, som staten också framhållit, innehållet i en förordning inte kan företräde framför innehållet i en lag.

Enligt 7 kap. 10 § fjärde stycket högskoleförordningen i den lydelse som trädde i kraft den 1 januari 2003 och tillämpades första gången vid antagningen höstterminen 2003 gällde, som berördes inledningsvis ovan, att en högskola beträffande högst tio procent

av platserna fick bestämma urvalsgrunder som innefattar vissa förkunskaper eller andra sakliga omständigheter. Till grund för denna och andra samtidigt gjorda ändringar i högskoleförordningen låg de riktlinjer som hade dragits upp i propositionen 2001/02:15, Den öppna högskolan. Syftet med propositionen var att öka den sociala och etniska mångfalden i högskolan genom att bredda rekryteringen.

I propositionen Den öppna högskolan framhålls bl.a. följande (sid 20). Betydligt fler kvinnor än män studerar på högskolan. Omkring 60 procent av studenterna är kvinnor i dag. Situationen på olika utbildningar skiftar dock kraftigt. Få utbildningar har en jämn könsfördelning medan ett stort antal utbildningar har en ojämn, eller t.o.m. mycket ojämn, könsfördelning. Många utbildningar inriktade mot vård och skola har få manliga studenter. Männerna dominerar däremot på utbildningar inom teknikområdet. Den ojämna könsfördelningen är ett problem såväl inom utbildningen som i arbetslivet. Det är också viktigt, av både rättvise- och kvalitetsskäl att kvinnor kan påverka högskolans verksamhet i samma mån som män. Detta gäller alltifrån studentinflytande ur ett jämställdhetsperspektiv till att fler kvinnor finns på högre befattningar och med ledningsuppdrag. Det är betydelsefullt att både kvinnor och män känner sig väl till rätta i undervisningssituationen. Därför bör lärare ha kunskap om genus och hur detta påverkar undervisningen. Ett sätt att ta till sig sådan kunskap är genom högskolepedagogisk utbildning. Jämställdhetsarbetet måste grundas på kunskap och i det sammanhanget kan genusforskning och forskning med genusperspektiv bidra till en ökad kunskapsnivå. – Beträffande det alternativa urvalet anfördes bland annat följande (sid 64 f). För att göra det möjligt för universitet och högskolor att bredda rekryteringen och öppna högskolan för bl.a. sökande med reell kompetens eller otraditionell studiebakgrund eller för sökande som är formellt behöriga, men som inte kan konkurrera om platser på resultat av betyg eller högskoleprov, avser regeringen att komplettera bestämmelserna om urval för utbildningar som vänder sig till nybörjare. En bestämmelse om alternativt urval för tio procent av nybörjarplatserna bör införas. Den nya bestämmelsen skall göra det möjligt för högskolorna att för högst tio procent av nybörjarplatserna tillämpa andra urvalsgrunder än de nu gängse. Varje högskola skall i antagningsordningen ange vilka urvalsgrunder som skall användas. Genom att de studenter som antas är behöriga kommer kraven inte att sänkas.

– En högskola bör, inom ramen för det alternativa urvalet, t.ex. ha möjlighet att till en viss utbildning anta sökanden som har vissa angivna förkunskapskrav. Om det finns ett uttalat behov av personal av ett visst kön eller med ett annat modersmål än svenska eller om det finns regionala behov av att utbilda en viss typ av arbetskraft bör högskolan också kunna tillämpa bestämmelsen. (...) Högskolans styrelse skall bestämma hur det alternativa urvalet skall gå till. Kraven på rättssäkerhet, förutsebarhet och överblickbarhet tillgodoses genom att högskolans regler om alternativt urval skall finnas i antagningsordningen.

Vad som anförts om rekrytering i högskoleförordningen kan - utifrån det ovan sagda om att ingripande undantag från en viktig huvudprincip bör komma till tydligt uttryck i lag och tillämpas restriktivt - utan uttryckligt uttalande i lag inte leda till slutsatsen att det undantag från diskrimineringsförbudet som uppställs i 7 § andra stycket likabehandlingslagen omfattar stark positiv särbehandling på grund av könstillhörighet (könskvotering). Positiv särbehandling vid olika meriter har alltså inte varit tillåten. Vid denna bedömning blir fråga om bestämmelsens förenlighet med EG-rätten inte aktuell i målet.

På grund av det anförda skall staten med tillämpning av 13 § likabehandlingslagen förpliktas att betala skadestånd till Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson för den kränkning som envar av dem blivit utsatt för genom att Örebro universitet har åsidosatt förbudet mot diskriminering i 7 § första stycket samma lag. Till följd härav och då de yrkade skadeståndsbeloppen har vitsordats skall samtliga käromål bifallas.

Vid angiven utgång i målet skall staten förpliktas att utge ersättning till Helen Karlsson, Elin Spets Ramberg och Caroline Nilsson för deras rättegångskostnader i målet med yrkade belopp. Detta då staten vitsordat det av envar av dem yrkade beloppet såsom skäligt.

Staten skall själv svara för sin rättegångskostnad.

HUR MAN ÖVERKLAGAR; se bilaga 2 (Dv 401)

Överklagandeskrift ges in till tingsrätten senast måndagen den 21 maj 2007.

Sådan skrift ställs till Göta hovrätt.

Gunnar Larsson

Carl-Erling Halldin

Magnus Wickman